ELS PLECS nº 123 DEL MAGNÀNIM

Gaspar Jaén i Urban

DE RE AEDIFICATORIA

INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM

VALÈNCIA 2007

Gaspar Jaén i Urban (Elx 1952) es doctor arquitecte i escriptor. La seua activitat comprén l'exercici professional de l'arquitectura, l'urbanística i l'ensenyament a l'Escola Politècnica Superior d'Alacant on es catedràtic, com també l'escriptura en tots els gèneres, poesia, narrativa i assaig. Va ser coordinador dels estudis d'arquitectura a la Universitat d'Alacant. Ha publicat diversos treballs d'investigació sobre temes de la seua especialitat, tant en llibre com en publicacions periòdiques i en aportacions a congresos nacionals i internacionals d'arquitectura, d'urbanisme i d'expressió gràfica.

GASPAR JAÉN I URBAN

DE RE AEDIFICATORIA

2007

ELS PLECS DEL MAGNÀNIM

Col·lecció dirigida per Ricard Bellveser

123

© Gaspar Jaén i Urban, 2007
© De la present edició:
Institució Alfons el Magnànim
Diputació de València, 2007
Corona, 36
46003 València
iam@alfonselmagnanim.com
www.alfonselmagnanim.com

Dibuix de Gaspar Jaén i Urban per a la coberta
i lletra capitular de Juan Ramos

Depòsit Legal: V-2376-2007
Impremta Lluís Palacios, Sueca

De re aedificatoria

1

Havíem fet vint anys i amb deler apreníem
que han de ser les escales espais buits on la llum
penetra a dolls i cau lliscant per les parets;
que el pas lent i calmat del carrer a la casa

per corredors de vidre portar l'esguard devia
a les vistes de fora, ocells, arbres, façanes;
que s'han de mesurar les estances amb cura
i posar al lloc just pilars, murs, xunts, cornises;

que han de ser ferms i nets els traçats i els dibuixos
i dretes i aplomades arestes i trobades;
rectes, angles i línies; llises, les superfícies.

Aprenguérem a usar amb mesura el color,
la corba, i amb prudència fantasies i somnis.
Vam saber que la regla, l'ordre i la matemàtica

guien de l'arquitecte la mà i el pensament.

2

Que són els finestrals fonts de sol i celístia
sabérem, de frescor i de vent i paisatges,
que ens arriben ciutats amb carrers i comerços
quan mirem al través, persones que passegen

o que van a la feina, el brogit dels vehicles.
Vam saber que els volums s'han de retallar nets
i amb claredat en l'aire, com perfils d'una serra,
evitant les retòriques i les formes inútils.

Les tanques de l'espai sabran de ritme i mòdul,
d'igual forma i grandària les portes i finestres,
les bigues i els pilars, els pòrtics, els balcons,

multiplicació de nombres, buits i plens;
lleis del bon construir, geometria exacta.
Vam aprendre com eren de bells aquells suburbis

tot fent un bloc de pisos. Mar de la Malva-rosa.

L'espai de la festa

1 L'ARQUITECTURA

Proporció divina. Geometria eterna.
Sacra secció àuria. Pauta serena. Cànon.
Regla. Mesura límpida. Sistema mètric. Número.
Idea de l'espai. Llei de l'arquitectura.

Arcs. Esferes. Columnes. Oval de llum. El·lipse.
Mig punt. Circumferència. Ordres. Pilastres dòriques.
Pedres d'or, pedres blanques, pedrera de la llum:
capella del Santíssim, comunió dels sants.

Bous, lleons, àngels i àguiles sota el cel de la cúpula.
La rosassa del sol, els àngels de la lluna.
Picaports fets de monstres a les portes de l'orgue.

Torre, prisma que s'alça. Ramells de carabasses,
frontó, daurat triangle; tot núvols i àngels, àngels
del ponent: la façana centrada per l'Assumpta.

2 L'ESPAI DE LA FESTA

Tendal ratllat de blau, blanc de Santa Maria,
palaus dels Cosidó, els Cornellà, l'Hereva,
carrer Major, ermita de Sant Sebastià,
muralles, Hospital de Caritat: la vila.

I aquest espai tan gran que envoltarà rescèliques.
Hi ha nards per les cornises; l'orgue és dels gladiols.
Un cadafal de fusta sota el cel blau de lona
que tanca la gran cúpula. El Purgatori d'ànimes.

Aquesta nau, país estrany, on els apòstols,
en arribar, sorpresos, es troben i s'abracen.
Cabanyueles d'agost. Brisa tènue del mar.

Angelets amb perruques, coixins de carmesí
vellut. Flors d'escarlata. Roses de drap al cap.
Espai de llum d'agost, el tendal vol volar-se'n.

Pòrtic de la glòria

1 BESTIARI

Anit vam dormir ja per terres d'Àvila,
Castella la Vella, on la lluna oberta
sobre els camps estranys portava presagis.
Vas eixir enmig de mitologies,
focs xinesos, dracs, unicorns i esfinxs,
en un somni molt bell del qual m'he oblidat
només despertar-me. Mentrestant pensava
que per a l'any nou et regalaré
somnis, com ho fan els cecs amb les tristes
marqueses fadades.
No he trobat cloïsses
cantores. He vist només calamars
i saxofonistes per la torre d'Hèrcules,
i els corbs encantats que encerclen Monforte
de Lemos. Demà, tanmateix, passem
prop de Finisterre, on he sentit dir
als vells del mercat que els éssers marins
comencen a viure. Espere trobar
els molts curiosos Jacobs, animals
fets de mil colors de llana. També
vull veure si veig granotes d'arròs,
i, per fi, cloïsses cantores. Si volen
venir-se'n amb mi, te'n portaré, Anna.

2 RECORDATORI

Em demane quin lloc d'aquests màgics països
guarda les teues faules, aquelles que em contaves
quan fugíem a Itàlia la primavera última,
M'envaeix aquell temps de fa a penes uns mesos,
mentre creue Galícia, inútilment buscant
el vilatge fadat que s'alça quan tothom
mira una maquinària que fa fum de colors.

Record dels teus ulls, a la cambra, el silenci
ha pres color de pedres, de molsa de Sant Jaume,
de pluja que fa blanc i fa gris l'horitzó:
el color dels teus ulls quan creuàvem la mar.
He descobert amb ell la sensació tendra,
amable, de trobar-me en un país alié.

3 RENOU DE PLUJA PUJANT A LA DROVA

Han esclatat ja totes les palmeres d'agost
i han començat a obrir-se, finals d'estiu, magranes.
La casa que bastírem anirà fent-se vella.
I el Mondúver deu ser ple de boira, com llàgrimes
que creuen l'equinocci de tardor. ¿Creixen ja
les flors del nou jardí?
L'aire de l'oceà
és fresc aquí, com pedra redona regolant
per la panxa. He vist alguns dracs de safir
i criatures d'ulls de maragda que es troben
enllà el fi de la terra, guardades pels guerrers
més fidels al record de la mort del seu poble.

I a la tarda, pel cel baixen llums. Compostel·la.
Regne verd de silencis on han omplit els homes
de paraules els murs per nodrir l'esperança
d'un temps en què mai més tampoc no siguen tristes,
dissortades, aquestes terres de l'aigua i l'herba.

4 PROFETA

Sabia que ens trobaríem sota la pluja
de peus lleugers, a la plaça de l'Obradoiro,
on el mestre Mateu cisellava la pedra
amb el teu rostre al davant.

Descendent dels primers àrabs vinguts de l'Àfrica,
somiaves a València amb els silencis
trencats només per campanes verdes; cercares
els enigmes del somriure de les estàtues
romàniques del país cristià del nord,
conegudes per tu a través dels relats
que feien els viatgers mentre descansaven,
asseguts vora la porta de la Xarea.
En un cel verd, desplegada per àngels verds
d'ulls verds, cabells, vestits verds, sorgí davant teu
la ciutat que somiaves, des d'on ara escric,
com un combat d'herba i núvols, de campanars.
Vas conéixer les sirenes, dracs de la mar,
i oblidares l'olor que fan els llimoners
dels horts de la Russafa a principi d'estiu.

D'aire humit s'ha omplit la cambra, d'un vespre fresc,
de gotes de pluja fina, màgics rituals
que em porta el teu rostre jove, estranger profeta
esculpit a un relleu del Pòrtic de la Glòria.

Amb les set ales de set ulls esteses,
els àngels de Compostel·la pels arbres.

Cartes italianes

1 ANDREA PALLADIO, CIUTADÀ DE VICENZA

De nit, Andrea di Pietro della Gondola, Palladio,
el vell arquitecte, seu en un escaló de marbre
de la plaça dels Senyors de la ciutat de Vicenza.
Palladio mira a fosques la Basílica, la millor
de totes les seues obres. Palladio seu i pensa.

Aquesta podria ser la nit última a Vicenza,
l'argent últim sobre els cossos que lleugers creuen
[la plaça;
el verd últim dels turons, tan propers allà al capvespre.
Turons on he fet les vil·les de camp més belles d'Itàlia.
Al segle divuit seran imitades a Anglaterra,
amb gran apreci. També de França vindran a veure-les.
Jo, que he pensat la ciutat, cada punt, cada paraula;
que he dibuixat els carrers, els palaus i les estàtues;
les fonts d'enmig de la plaça. Jo, que he fet la ciutat, sent
que mai no ha existit Vicenza. Les façanes de les cases,
els cantons, els arcs, la llotja del Capità, la Basílica...
Tot és una ficció. Cavalls que habiten l'escena.
Ombres al mur de la cova. Com ho ha de ser el teatre
que tot just m'ha encarregat l'Acadèmia Olímpica.
Joc de fugues per a nans. Perspectives. Escenaris.

La ciutat és ara aquesta flaire de la vall del Po
que m'emborratxa, baixant-me al mateix centre del sexe,
i em fa recordar els joves que vaig conéixer a Roma.
Roma! Voldria tornar-hi si dispose d'algun temps
quan acabe *Els Quatre Llibres*. I si no m'he mort abans.
Tinc seixanta anys. Sóc vell. I tinc dret a estar content.
He fet els millors palaus de la República Véneta.
Hauré omplit el segle setze amb la sumptuositat
de la meua arquitectura proporcionada, clara,
mesurada amb ritmes nets, que hauran de veure com
[música.

He revifat l'harmonia dels savis grecs més antics.
He construït per als homes el que era només dels déus.
M'han aplaudit la meua obra. Els Chiericati i els Capra
estan contents. Han fet festes per a inaugurar llurs
[cases.
I el Valmarana més jove vol ampliar-se el palau.
Hauré d'anar a Venècia per a veure la pintura
de les Bodes de Canà que ha fet per al refectori
de Sant Jordi el veronés Cagliari, qui sap fer verds
com mai no s'havien vist en cap de les corts d'Itàlia.
Hauria d'estar ben content.
I de nou mira Palladio
el palau de la Raó, la primera obra que feu
en la ciutat que el va rebre, la ciutat que feu tan bella.
Assegut als escalons de marbre blanc de la plaça,
pensa en Vicenza. Palladio pensa que, amb tot, la ciutat
és ara només aquesta flaire de la vall del Po,
aquesta remor llunyana de càntics. Hi ha primavera
pels arbres del paradís dels jardins de la contrada.

2 NIT DE VERONA

L'alta lluna tallant, cendra, fina corbella,
la ciutat ratlla d'ombra des de dalt de la torre,
cim vermell del rellotge de la plaça de l'Herba.

La llum de la nit blanca fa més blanc el perfil
d'estàtues, guerrers i atletes, com un somni,
glaçats sobre un immòbil fullam d'acant i pedra.

La ciutat s'ha fet l'àmbit d'un dels noms d'Ungaretti,
ha engolit gots de coure i pinyols de mercuri:
amb coltells albs de vidre, Verona s'ennuega.

3 RAVENNA

Com l'amant nou és el bell assassí
de tots els altres, la nova ciutat
on arribem fa de la resta núvols,
un argument de paper i memòria.

El vell Palladio enmig de Vicenza
és ja una imatge blanca en el record
que les arbredes de l'ombra retallen.
La ciutat ja és un altre miratge.

Ja no existeix la ciutat que vam veure.
Només l'inici d'una altra que espera,
si hi ha demà. La tornada s'ha obert.
L'altre costat de la mar ens aguaita.

4 MARINER

Ens hem quedat sols a la proa; lent,
s'esfondra el sol enmig del blau.

Silenci.

Res més no pot restar d'aquest moment.
Desconeguts per sempre, un sol instant
ens ha ajuntat la mar.

5 DIUMENGE A VALÈNCIA

Fa cinc mesos que deixàrem Itàlia en primavera.
La llum de Ravenna avui té tot el temps d'un oblit.
La vesprada és com aquella; els mateixos núvols, cercles
que rodaven per damunt la ciutat provinciana,
per la plaça del Comune on els joves acudien
amb bicicleta, aquests són que veig ara com passen
sobre el riu blanc de València fent-ne una ciutat estranya,
paisatge desconegut.
Res no succeí en aquells
carrers perquè ara de nou em tornen a la memòria.
Una vesprada ens compràrem grans gelats de tres colors
i ens vam asseure a la plaça. A l'endemà passejàrem,
mentre la llum es desfeia, vora el mausoleu de Gal·la
Placídia, Sant Vital, Baptisteri d'Arrians...

Res no succeí llavors, però l'hora baixa em porta
la imatge de la ciutat, el pla inundat d'aiguamolls
on s'aixecava l'antic Sant Apol·linar de Classe,
els carrissars, els grans arbres solitaris sota un cel
que era ple de peixos rojos; la carretera tan recta
en la desembocadura plana, trencada, del Po.

6 DEDICATÒRIA

Et vaig dedicar una nit uns versos.
Aquests són, memòria d'altres nits.
Maig. Uns altres érem quan passejàvem
pels carrers de Màntua, per les places
grans i fosques, vora la Gran Basílica.
Anàvem parlant de geometria,
de Renaixement, de l'arquitectura
de Leon Battista Alberti.

Dues elegies a Roma

1

Erem enfront de Santa Maria en el Trastevere,
pujant cap a Sant Pere del Montòrio, després
d'haver dinat i haver pres el sol mirant l'illa
Tiberina. El cel ha començat a tapar-se
i s'ha fet per moments el temps més i més negre.
Per un camí amb arbres seguíem pujant quan
han començat a caure gotes i, un poc perduts,
sense saber si havíem encertat, hem trobat
l'església. Plovia molt fort. Feia rellamps.
Hem entrat per la porta que dóna sobre Roma
i ens hem trobat enfront del templet de Bramante.
Ara cau l'aigua a cànters. El cel trona i llampega.
La pedra i l'or es banyen, les columnes toscanes,
l'escut de Carles Quint, les parets de color
salmó de l'Acadèmia Espanyola de Roma,
que rodeja el templet.
Escric arraconat
en el claustre d'entrada; m'arriben fins aquí
els esguits de la pluja que el vent escampa. Mire
el templet de Sant Pere, un dels renaixements
romans més bells. Segueix plovent damunt el Laci.
Des de fora no es deu veure ja el Palatí.
Cau granísol. Fa fresca. Aquest és el millor
moment que somiar podríem per a Roma.
Dibuixes en uns fulls els cercles, les motllures
i els ordres que fa segles va dibuixar Bramante.

2

Roma era quelcom com cavalls al galop
que trencaven els peus. Cavalls de color groc
muntats per homes bells que l'esguard dirigien
vers la mar de les platges de la pròxima Ostia.
Enfront de Sant Andreu del Quirinal passaven,
ferotges, de Sant Carles, el de les Quatre Fonts,
dels turons. I restaven embadalits davant
la florida d'abril que de nit davallà
fins la plaça d'Espanya i li omplí les escales.
Plaers del caminant que sabien els frares
que creuaven l'Imperi. Els millors vins del Laci.
Els carrers i les cases plens de marededéus.
Imaginàvem monges cosint darrere els murs
dels jardins, esclataven primaveres, magnòlies
que Roma ens oferia; oloroses històries;
les herbes fines que els pelegrins hi portaven
enganxades als peus. Piranesi perenne.
Plaça dels Cavallers del Gran Orde de Malta.

Roma era un intens plaer en veure com
s'amagava el sol rera els turons del Vaticà,
com les ombres omplien els jardins de l'Exedra.
Des de la cambra, a l'últim pis de l'hotel, miràvem
els alts arcs de les termes de Dioclecià,
on Miquel Àngel féu, amb un tros de ruïnes,
la Basílica de la Mare de Déu dels Àngels,
i al costat de la qual, de nit, els homes busquen
homes que estan ocults, amagats entre els arbres,
darrere els autobusos de l'estació pròxima.
Eren dolços els dies a Roma. Les vesprades
deixaven primaveres d'un aire molt suau
pels carrers i les places, pels turons plens de pins,
pels camins i les vil·les de l'Aventí, tan verd.

Elegia de Praga

No fou cert que ens trobàssem sota el rellotge d'Hanus
Ruze, a l'Staré Mesto, a la plaça on els guies
contaven que el burgmestre va fer que li arrancassen
els ulls a l'artesà per tal que no pogués
fer-ne un altre més bell a cap ciutat d'Europa.
No fou cert. I voldria que aproximadament
hagués estat així. I ara que puc refer
la història després de tant de temps, recorde
un migdia d'estiu, cercant l'ombra dels arbres
per la Malà Strana; recorde una vesprada
que plovia damunt la Bohèmia, quan,
defugint els companys, me'n vaig anar tot sol
pel pont de Carles IV, buscant petxines, llavis,
allà on les torres trenquen els núvols del Moldava;
les estàtues, guaites, estrany, em vigilaven.
Ens trobàrem enmig l'esbart de forasters,
profanant les petites cases dels alquimistes
de la cort. Cementeris on els jueus cercaven,
quan els galls ja dormien, pedres filosofals,
el secret de la vida. Aquell vespre va ser
quan ens n'anàrem junts als jardins del Castell,
on jo volia veure els rosers que cuidava
el vell Pàmies. Es veia tot Praga des de dalt.

A qualsevol indret de la ciutat poguí
haver trobat uns llavis que duien el perfum
d'una casa al costat del mar Negre. Però
l'escenari de Praga, tan bell, no va servir
per a inventar aquesta història. Estrangers
tots dos, sols vaig saber que eres de Romania.

I estiguérem mirant-nos per un moment als ulls.
Ara que puc, uns anys després, refer la història,
recorde el passeig vora el monument a Jan
Hus, rebel condemnat a mort en el concili
de Constanza. ¿Qui era qui li ofrenava flors
vermelles, esquivant els soldats de la guàrdia?
¿D'on les aconseguien si l'horitzó era gris,
com una matinada closa? Recorde aquells
capvespres, els dos junts; Praga, el perfum dels arbres
que em deies que envoltaven ta casa, més enllà
de la Mediterrània, al costat del mar Negre.

Germànica

1 BERLÍN 1979

S'ha nuvolat de colp i ha començat a ploure.
La pluja ens ha sobtat enmig del parc, després
d'haver eixit de veure el mausoleu de Schinkel.
Ens hem arrecerat sota el pòrtic d'una ala
del palau. També hi venen alguns homes amb gossos
i velletes que duen al cap bosses de plàstic.
Sota el xàfec tremolen les extenses arbredes.
Ara aquí, com a Roma, amb goig m'ompli la pluja.
Ciutats velles d'Europa, acabades amb arbres,
matins de sol als parcs, aigües verdes de pluja.
Berlín, ciutats estranyes, ara mortes i buides,
suburbis de la por, altre temps capital
de les corts europees. Flors per a Schinkel ara,
quan la ciutat que feu no existeix ja. Passeig
sota els til·lers, encara amb restes de metralla.
Al Vell Museu romanen ombres de creus gammades.
La Victòria Gran. Porta de Brandeburg.
Damunt el parc la pluja referma, com tardor.
Alguna gent se'n va corrent sobre la gespa.
Mirem la tranquil·líssima vesprada. Potser que,
si ha parat ja de ploure, tingam avui a Berlín
una posta de sol d'aquelles que li crema
a la ciutat les cases.

Recordaria encara
temps després com va ser de formosa la posta
de sol, amb tu a Berlín, d'aquell dia d'agost.

2 *BON JOUR, TRISTESSE*

Sota la porta de Brandenburg,
entre les parades ambulants on es venen
impensables objectes d'uns exèrcits desfets,
contemples mig segle d'història
en aquesta ciutat assetjada
envoltada de tanques i tristesa.
Recordes les pintades que encara hi restaven fa uns anys
vora esglésies i alberedes,
els filats de pues, les proclames
que, al mur, partien Berlín en dos,
les casernes de Kreuzberg.
Eren com fotografies d'una llarga guerra
que no s'acabava mai
en aquests camps desfets,
matolls i brossam als eixamples vuit-centistes
esdevinguts solars, buit, destrossa, nafra,
campoberts creuats per autopistes
vora la plaça de Potsdam.

Un cel gris i fred d'hivern i de gener
envolta la nova ciutat que tornes a veure
i que t'acull, plena de vida.

Plou a Gatwick

Tebi alé de foscúries boiroses,
cargolant-se a la nit que t'encimbellava,
enfonsant-la,
vessen els crepuscles dels jardins.
Cossos inassolibles als meridians de Londres
engendren cabells verds a les espatlles;
amors d'arbres nus que no coneixen
enteixinats d'alberedes pel sol envermellides.

Ha emmudit el teu cos, ja plec o mentida,
ja cavall fet de neu amb els angles trencats,
flor de glaç esventada pel vent,
per uns altres ulls que deleixen
el color dels teus ulls.

Plou a Gatwick
i els vidres humits desen carícies.
Silenciosament plou
un abandó d'ocells fugits cap a la llum.
Borroses planúries de fresca i núvols
desdibuixen remors de parets esblanqueïdes.
Està oberta la tornada a geografies de sang al sol:
un altre país, mobles blaus assabentats de la suor,
corba del somni estesa devers el blau remot.

A Gatwick la pluja llença gespa
a les cares que la creuen
per tornar a llunyanes ciutats de ferro,
per fils abrusats dibuixades.
A Gatwick, la pluja fa escruixir la boirina
preludiant el primer oblit
de les cares amuntegades damunt la teua cara.

Convit

Après de Giuseppe Fiorelli

Estimat amic: T'agraesc el bell missatge
que m'has enviat i que m'ha fet verament feliç
i desitjar veure't de nou i abraçar-te.

Fa tant de temps que no ens trobem enlloc
i que no véns a Bolonya!
Durant uns anys la ciutat ha estat lletja i bruta,
però ara ha començat a esdevenir formosa una altra
[vegada.
Han acabat ja els treballs per a netejar el Neptú
i l'han tornat a posar a la plaça Major,
amb totes les estàtues il·luminades
de nit, el bronze banyat, fosc i lluent.

Hauries de pensar, si has acabat finalment
tots els teus estudis i concursos,
si, finalment, has tingut
tot l'èxit que cercaves i et mereixes,
hauries també de pensar a tornar-hi.
Saps que a ma casa sempre hi ha un lloc per a tu
i que jo t'hi espere sempre.

L'edició del número 123 de
ELS PLECS DEL MAGNÀNIM,
De re aedificatoria
de Gaspar Jaén i Urban,
s'ha estampat sobre paper Torreón,
tant l'interior com la sobrecoberta,
i usant tipografia Didot per al text.
S'acabà d'imprimir
el dia 31 de maig de 2007,
a Sueca,
als tallers d'impremta
de Lluís Palacios

Gaspar Jaén i Urban té una obra poètica que ha estat guardonada amb diversos premis com La Safor, el Ribas i Carreres, el Ciutat de Palma, el Vicent Andrés Estellés, l'Ausiàs March, el Josep Mª Llompart, etc., i per dues voltes el Premi de la Crítica atorgat pels escriptors valencians. Va ser nomenat Mestre en gai saber. Dels seus llibres de poesia destaquen *Cadells de la fosca trencada* (València 1976), *Cambra de mapes* (Barcelona 1982), *La Festa* (Palma 1982), *Fragments* (València 1991), *Del temps present* (Alzira 1998), *Pòntiques (*Alzira 2000), *Territoris* (Tarragona 2003).

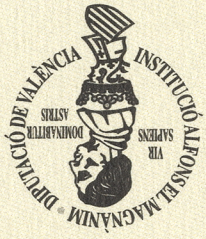
INSTITUCIÓ ALFONS EL MAGNÀNIM
DIPUTACIÓ DE VALÈNCIA
VIR
SAPIENS
DOMINABITUR
ASTRIS